

Verksamhetsrapport

efter kvalitetsgranskning av undervisningen i
historia vid Västra hamnens skola i Malmö
kommun

Innehåll

Inledning

Bakgrundsuppgifter om Västra hamnens skola

Resultat

Syfte och frågeställningar

Metod och material

Inledning

Skolinspektionen genomför en kvalitetsgranskning av undervisningen i historia under våren 2015. Granskningen vid Västra hamnens skola i Malmö kommun ingår i detta projekt.

Västra hamnens skola besöktes den 21–24 april 2015. Ansvariga inspektörer har utredarna Andrés Brink Pinto och Anders Nylander varit. I denna rapport redovisar inspektörerna sina iakttagelser, analyser och bedömningar. Förutom en redogörelse av kvalitetsgranskningens resultat ges även en kort beskrivning av granskningens syfte, frågeställningar och genomförande.

Kvalitetsgranskningen av undervisningen i historia genomförs i totalt 20 kommunala skolor och 7 fristående skolor. När kvalitetsgranskningen är avslutad i sin helhet redovisas de samlade resultaten i en övergripande kvalitetsgranskningsrapport. För de skolor som ingått i granskningen ger rapporten en referensram och en möjlighet till jämförelse med förhållanden på andra skolor. Det enskilda beslutet kan därmed sättas in i ett större sammanhang.

Bakgrundsuppgifter om Västra hamnens skola

Västra hamnens skola ligger i stadsdelen Västra hamnen i Malmö. På skolan går ungefär 550 elever från förskoleklass till årskurs 9, i årskurserna 7–9 går drygt 150 elever. Läsåret 2013/2014 nådde 98 procent av eleverna i årskurs 9 minst betyget E i historia. Skolan har inte genomfört något nationellt prov i historia.

Undervisningen i historia i årskurserna 7–9 delas mellan två legitimerade lärare. Lärarna är organiserade i ett arbetslag.

Resultat

I vilken utsträckning får eleverna skapa samband mellan olika tidsdimensioner genom att använda en historisk referensram?

Här bedöms om undervisningen innehåller historiska kunskaper som anspelar på uppfattningar om dåtiden – uppfattningar som delas av många och som man i olika sammanhang förväntas känna till. Vidare bedöms om undervisningen innehåller kunskaper om historiska sammanhang som har lett fram till nuet. Kunskaper om historiska sammanhang kan öka elevernas förståelse för att samhället förändras av en mängd olika orsaker och att det påverkar förutsättningarna för eleverna själva och för deras omgivning. Erfarenheter från hela världen måste ingå i den historiska referensramen. Här bedöms även om undervisningen ger en kronologisk överblick. En grundläggande förståelse för kronologin i olika skeenden är en förutsättning för att kunna resonera om orsaker till, och konsekvenser av, förändringar i samhället.

Vidare bedöms om eleverna får använda adekvata begrepp kring en historisk referensram. Slutligen bedöms också vilket stöd eleverna får i form av tydliga beskrivningar och förklaringar samt om eleverna får diskutera och reflektera kring en historisk referensram.

Kunskaper om historia

De skriftliga underlag Skolinspektionen tagit del av inför besöket, lektionsobservationer och intervjuer med elever och lärare visar att undervisningen innehåller rikligt med kunskaper om tidsperioder, händelser och personer i det förflutna. Vid tidpunkten för Skolinspektionens besök behandlar undervisningen i historia Förintelsen, folkmordet på armenier 1915 och konflikten mellan Israel och Palestina. Vid de observerade lektionerna förekommer också moment där undervisningen behandlar gruppsykologiska processer som kan sägas ha varit centrala för de folkmord som studeras. Av elevintervjuerna och vissa av de fritextsvar elever gett i enkät inför besöket framkommer vidare att lärarna förmedlat att ämnets syfte är att känna till vad som skett för att förstå nuet och vad som kan hända i framtiden.

Historiska sammanhang

De skriftliga underlag Skolinspektionen tagit del av inför besöket, lektionsobservationer och intervjuer med elever visar att undervisningen tar upp exempel på att samhällen förändras av olika orsaker. Eleverna ger exempel på att de fått arbete med orsaker bakom franska revolutionen. Vid de observerade lektionerna behandlas orsaker som kan förklara att nazisterna kunde ta makten i mellankrigstidens Tyskland och elever initierar en jämförelse med dagens Frankrike och tänkbara orsaker till att Nationella Fronten växer sig stark där.

I samband med detta poängterar läraren hur händelseförlopp är beroende av specifika historiska kontexter.

De intervjuade eleverna för också fram exempel på när undervisningen behandlat hur det förflutna påverkar förutsättningarna för dem och deras omgivning, till exempel hur andra världskriget och kalla kriget påverkat dagens samhälle.

Kronologisk överblick

Lektionsobservationer och intervjuer med elever visar att undervisningen behandlar utvecklingslinjer, till exempel kring migration, politik och levnadsvillkor. Vid de observerade lektionerna behandlar undervisningen framförallt utvecklingslinjer kring antisemitism från 1800-talet till idag och en politisk utvecklingslinje kopplad till sionismen som politisk idé, bildandet av staten Israel och konflikter i mellanöstern från andra världskriget till idag. På en observerad lektion behandlas också en utvecklingslinje kring migration kopplad till flykt undan förföljelse där läraren drar en parallell mellan de judiska flyktingar som kom till Sverige direkt efter andra världskriget och de grupper som idag är på flykt i världen. Vid dessa moment klargör lärarna samband mellan olika tidsperioder och påvisar såväl kontinuitet som förändring över tid inom utvecklingslinjen.

De intervjuade eleverna uppger att undervisningen behandlat levnadsvillkor, de exempel som ges handlar om förändringar i kvinnors levnadsvillkor och rättigheter från franska revolutionen till idag. Eleverna uppger också att de får göra jämförelser mellan förr och nu, och då främst med betoning på skillnader. Vid en observerad lektion får eleverna göra jämförelser mellan förr och nu, nämligen mellan mellankrigstidens nationalsocialism och dagens nationalistiska partier i Europa.

Av elevintervjuerna och den dokumentation Skolinspektionen tagit del av inför besöket framkommer att undervisningen innehåller inslag där eleverna får möjlighet att föra resonemang kring möjliga framtider som underbyggs med kunskaper om nuet och det förflutna. Vid en av de observerade lektionerna förekommer en uppgift där eleverna ska resonera kring möjliga lösningar på konflikten mellan Israel och Palestina utifrån vad de vet om konfliktens historia.

Användning av historiska begrepp kopplat till historisk referensram

Av lektionsobservationer och intervjuer med elever och lärare framgår att eleverna får använda rikligt med historiska begrepp, både sådana som hör samman med en specifik tidsperiod och mer övergripande begrepp, som till exempel orsak eller konsekvens, som kan användas analytiskt.

Aktivt lärarstöd i form av tydliga beskrivningar och förklaringar kopplat till historisk referensram

Lektionsobservationerna och elevintervjuerna visar att lärarna ger tydliga beskrivningar av vad eleverna ska göra och att lärarna förklarar de begrepp som används samt de förlopp som undervisningen behandlar. Av elevintervjuerna framgår vidare att lärarna förmedlar syfte och kunskapskrav genom lokala pedagogiska planeringar som eleverna får ta del av skriftligt inför ett arbetsområde.

Diskussion och reflektion kopplat till historisk referensram

Elev- och lärarintervjuer samt lektionsobservationer visar att eleverna mycket ofta, nästan på varje lektion, får diskutera och reflektera i par, i mindre grupper samt i helklass när undervisningen behandlar en historisk referensram. De exempel som framkommer handlar bland annat om orsakssamband och om utvecklingslinjer.

Sammanfattningsvis bedömer Skolinspektionen att eleverna i hög grad får skapa samband mellan olika tidsdimensioner genom att använda en historisk referensram. Vidare bedömer Skolinspektionen att eleverna i mycket hög grad får skapa samband mellan tidsdimensionerna genom att diskutera inom detta område.

I vilken utsträckning får eleverna skapa samband mellan olika tidsdimensioner genom att kritiskt granska, tolka och värdera källor som grund för att skapa historisk kunskap?

Här bedöms om undervisningen ger en orientering i källkritiska metoder och att eleverna får öva på att ställa frågor till och värdera historiska källor. Den övergripande frågan är hur vi kan veta något om det förflutna. Kursplanen pekar ut såväl skriftliga källor som arkeologiskt material, platser och levande människors berättelser som källor till historisk kunskap. Genom att eleverna får komma i kontakt med historiskt källmaterial kan ämnet bli levande för dem. När de tolkar och värderar källorna arbetar de dessutom som historiker och är med och skriver historia. Elevernas historiemedvetande utvecklas när de lär sig något om det förflutna, samtidigt som de får en insikt i vetenskapliga metoder och kan reflektera över hur deras tolkningar färgas av egna erfarenheter och värderingar. Här bedöms också om undervisningen ger eleverna möjlighet att genom källorna leva sig in i förhållanden och värderingar som rådde förr, det vill säga utveckla historisk empati och föra etiska resonemang om och ifrågasätta handlingar och värderingar under tidigare perioder i historien.

Vidare bedöms om eleverna får använda adekvata begrepp för att kritiskt granska, tolka och värdera källor. Slutligen bedöms också vilket stöd eleverna får i form av tydliga beskrivningar och förklaringar samt om eleverna får diskutera och reflektera kring hur de utifrån en kritisk granskning, tolkning och värdering av källor kan skapa historisk kunskap.

Orientering i källkritiska metoder

Av de skriftliga underlag Skolinspektionen tagit del av inför besöket framgår att skriftliga historiska källor används i undervisningen. De frågor som eleverna ska svara på när de arbetar med de historiska källorna handlar i första hand om läsförståelse och tolkning av vad källornas huvudsakliga budskap är. Det förekommer även vissa frågor som berör hur källorna skapats och vilken tendens som kan avläsas i källan. Av intervjuer med elever och lärare framgår att eleverna får ställa frågor om tillkomst och tendens till historiska källor, men att eleverna inte får ställa frågor som är specifika för historieämnets källkritiska metod, såsom hur lång tid det gått mellan en händelse och att dokumentet som berättar om den skapades eller om uppgifterna i en viss källa bygger på något annat källmaterial.

Av intervjuer med elever och lärare samt de observerade lektionerna framkommer flera exempel på att historiska källor, till exempel dokumentärfilm eller historiska föremål, används illustrativt utan att eleverna uppmanas att ställa historiska källkritiska frågor till de historiska källorna.

Använda och tolka källor för att utveckla historisk empati

Av intervjuer med elever och lärare samt av observerade lektioner framkommer rikligt med exempel på när undervisningen låter eleverna möta människors berättelser och leva sig in i de förhållanden och värderingar som rådde förr. Vid de observerade lektionerna utgår exemplen från människors berättelser kring Förintelsen. I samband med dessa moment får eleverna utifrån dagens perspektiv också föra etiska resonemang och ifrågasätta de handlingar och värderingar som gjorde Förintelsen möjlig. De intervjuade eleverna och lärarna ger också exempel på när undervisningen behandlat förändringar i levnadsvillkor i samband med den industriella revolutionen samt på när de vid ett studiebesök på stadsarkivet i Malmö fått läsa brev från judiska flyktingar, ta del av myndighetsmaterial kring dessa och utifrån dessa historiska källor skapa en fiktiv berättelse om sig själva som flyktingar under andra världskriget.

Vid de observerade lektionerna berörs vid några tillfällen hur eleverna i nuet kan förstå dåtidens människor utifrån den tidens villkor och värderingar. De intervjuade lärarna uppger att tyngdpunkten inom arbetet med historiska källor är att synliggöra skillnader mellan dåtidens människor och eleverna,

samt att klargöra hur framtidens elever kan komma att ifrågasätta nu levande människor på samma sätt som dagens elever ifrågasätter handlingar och värderingar under tidigare perioder i historien. Av intervjuer med elever och lärare samt observerade lektioner framkommer dock inga exempel på hur undervisningen genomförs när detta behandlas, det framkommer inte heller några exempel på när undervisningen synliggör likheter mellan dåtidens människor och eleverna.

Användning av historiska begrepp kopplat till att kritiskt granska, tolka och värdera källor

Lektionsobservationer, lärar- och elevintervjuer visar att eleverna får möjligheter att använda vissa av de historiska begrepp som är kopplade till att kritiskt granska, tolka och värdera källor. Som beskrivits ovan handlar det om begrepp för att bedöma tillförlitligheten hos olika typer av information. Däremot framkommer inga exempel på att eleverna får argumentera för varför en viss källa är användbar för att besvara en viss fråga eller resonera kring hur tidsaspekten påverkar trovärdigheten hos en källa.

Aktivt lärarstöd i form av tydliga beskrivningar och förklaringar kopplat till att kritiskt granska, tolka och värdera källor

Som framgår ovan får eleverna föra källkritiska argumentationer kring delar av den historiska källkritiska metoden, i första hand syftar dessa till att avgöra trovärdigheten hos en historisk källa. Av intervjuer med elever framgår att undervisningen inte klargör vad som skiljer den historiska källkritiken från den källkritik som bedrivs i andra ämnen. Av lärarintervjuer framgår vidare att historieämnets källkritiska metoder inte tydligt beskrivs och förklaras i undervisningen.

Diskussion och reflektion kopplat till att kritiskt granska, tolka och värdera källor

Vid nästan alla observerade lektioner får eleverna diskutera och reflektera med utgång i skildringar av människors upplevelser av förtryck, vid dessa tillfällen handlar diskussionerna om frågor som syftar till att eleverna ska utveckla historisk empati. Intervjuade elever och lärare uppger att diskussioner är ett mycket vanligt förekommande inslag i undervisningen i historia.

Sammanfattningsvis bedömer Skolinspektionen att eleverna i ganska låg grad får en orientering i historieämnets källkritiska metoder och att undervisningen i låg grad klargör vad som skiljer historieämnets källkritik från den källkritik som bedrivs i andra ämnen. Vidare bedömer Skolinspektionen att eleverna i hög grad får möjlighet att utveckla historisk empati utifrån historiska källor.

I vilken utsträckning får eleverna skapa samband mellan olika tidsdimensioner genom att reflektera över sin egen och andras användning av historia i olika sammanhang och utifrån olika perspektiv?

Här bedöms om undervisningen ger eleverna möjligheter att reflektera över sin egen och andras användning av historia i olika sammanhang och utifrån olika perspektiv. Vidare granskas om undervisningen innehåller moment kring hur historia kan användas för olika syften och förståelse för hur historiska berättelser används i samhället och i vardagslivet. Historieskrivningen är inte neutral utan görs utifrån något syfte eller i ett specifikt sammanhang. Historia kan vara ett verktyg både för enskilda individer och för grupper att formulera hur de vill uppfattas och vad de vill göra genom att berätta om det förflutna. Historia kan också användas för att skapa familjesammanhållning eller etablera identiteter baserade på till exempel klass, genus, etnicitet, generation eller nationell tillhörighet. Med kunskaper om detta får eleverna möjlighet att upptäcka och förstå när och hur historia används för att påverka människor i olika sammanhang. Vidare bedöms om eleverna får använda adekvata begrepp för att reflektera över sin egen och andras användning av historia i olika sammanhang och utifrån olika perspektiv. Slutligen bedöms också vilket stöd eleverna får i form av tydliga beskrivningar och förklaringar samt om eleverna får diskutera och reflektera kring hur de och andra använder historia i olika sammanhang och utifrån olika perspektiv.

Hur spår av historien kan tolkas

Intervjuade elever ger enstaka exempel på att undervisningen behandlat hur spår av historien kan tolkas, till exempel hur kartor förändrats över tid. Av lärarintervjun framkommer att undervisningen också innehåller ting och elevernas nära omvärld i form av staden som exempel på hur spår av historia kan tolkas. Det framgår av intervjun att detta i första hand sker i samband med att undervisningen behandlar en historisk referensram och hur en sådan kan användas.

Hur historia kan användas för att skapa eller stärka gemenskaper och nationella identiteter samt hur historia använts och används i samhället och i vardagslivet

I de skriftliga underlag Skolinspektionen tagit del av inför besöket finns exempel på övningar som berör hur historia kan användas i politiska syften, till exempel en jämförelse mellan hur Reagan och Palme talat kring Vietnamkriget eller hur Martin Luther King använt föreställningen om den amerikanska drömmen.

Vid en observerad lektion förekommer inslag som delvis berör hur historia kan användas för att stärka nationella identiteter i samband med att undervisningen behandlar hundraårsdagen av det armenska folkmordet 1915.

Vid denna lektion berörs också hur skilda uppfattningar om det förflutna kan få konsekvenser för handlande i nuet. Vid lektionen ställer läraren frågan hur det kan komma sig att Sverige som stat inte erkänt händelsen som ett folkmord, i övrigt saknas frågor som direkt kan kopplas till hur historia kan användas.

Av intervjuer med lärare och elever framkommer inga ytterligare exempel på undervisning där eleverna får möjlighet att reflektera kring hur historia kan användas.

Användning av historiska begrepp kopplat till användning av historia och aktivt lärarstöd i form av tydliga beskrivningar och förklaringar kopplat till användning av historia

De moment i undervisningen som berör hur historia kan användas är oftast mycket sammanflätade med en undervisning med huvudsakligt fokus på en historisk referensram. I lektionsobservationer och intervjuer med elever och lärare förekommer inga exempel på när eleverna får använda begrepp kopplade till användning av historia. Vidare framgår av lektionsobservationer och intervjuer med elever och lärare att det oftast inte framgår tydligt när undervisningen behandlar hur historia kan användas utan att dessa moment flyter samman med undervisning om den historiska referensramen.

Diskussion och reflektion kopplat till användning av historia

Som framgår ovan innehåller undervisningen få inslag som behandlar användning av historia. Vid en av de observerade lektionerna får eleverna i uppgift att diskutera varför de tror att det armenska folkmordet inte är accepterat som folkmord av många stater. Av övriga observerade lektioner och intervjuer med lärare och elever framkommer inga ytterligare exempel på diskussion och reflektion kopplat till användning av historia.

Sammanfattningsvis bedömer Skolinspektionen att eleverna i låg grad får skapa samband mellan olika tidsdimensioner genom att reflektera över sin egen och andras användning av historia.

Allmändidaktik

En framgångsrik undervisning som leder till att eleverna når goda studieresultat kan inte beskrivas i endimensionella termer. Det är kvaliteten i lärarens kombinerade kunskaper, förmågor och handlingar i varje unik undervisningssituation som skapar förutsättningar för elevers lärande och kunskapsutveckling.

Utifrån forskningsöversikten Utmärkt undervisning¹ går det dock att peka ut några specifika kompetenser hos läraren som visat sig ha stor betydelse.

Lektionsobservationer och intervjuer med elever och lärare visar att de undervisande lärarna i hög grad skapar en trygg, stödjande och uppmuntrande lärandemiljö med höga förväntningar på elevernas kunskapsutveckling. Undervisningen präglas i hög grad av variation och anpassningar och i ganska hög grad av individanpassning. Vidare framgår det av lektionsobservationer och intervjuer med elever och lärare att undervisningen har en stor tydlighet vad gäller mål, innehåll och struktur.

Vid de observerade lektionerna förekommer inga inslag av uppföljning, återkoppling eller reflektion över det egna lärandet. Av intervjuer med elever och lärare framkommer att sådana inslag förekommer i ganska hög grad, och då oftast i samband med examinerande uppgifter och avslutandet av arbetsområden.

Syfte och frågeställningar

Flera historiedidaktiska studier pekar på att det finns brister i undervisningen och i elevernas färdigheter när det gäller att skapa sammanhang mellan tidsdimensionerna dåtid, nutid och framtid när de olika förmågorna i ämnet historia behandlas. Detta är en viktig aspekt av det som handlar om historieämnets syfte – att utveckla elevernas historiemedvetande, och därför en central kvalitetsaspekt av undervisning i historia i grundskolan. Granskningens syfte är med bakgrund i detta att granska om undervisningen i historia i grundskolan utformas så att eleverna får möjlighet att skapa förmågespecifika samband mellan tidsdimensioner, det vill säga knyta samman olika tidsdimensioner, till exempel dåtid till nutid och framtid, när de använder en historisk referensram, arbetar med källor, reflekterar över historieanvändning och använder historiska begrepp.

För att uppfylla syftet ska följande frågeställningar besvaras:

1. Innehåller undervisningen moment och uppgifter där eleverna får skapa samband mellan olika tidsdimensioner genom att:

- a) använda en historisk referensram som innefattar olika tolkningar av tidsperioder, händelser, gestalter, kulturmöten och utvecklingslinjer?
- b) kritiskt granska, tolka och värdera källor som grund för att skapa historisk kunskap?

¹ Håkansson, Jan & Sundberg, Daniel (2012). *Utmärkt undervisning: framgångsfaktorer i svensk och internationell belysning*. 1. utg. Stockholm: Natur & Kultur

c) reflektera över sin egen och andras användning av historia i olika sammanhang och utifrån olika perspektiv?

d) använda historiska begrepp för att analysera hur historisk kunskap ordnas, skapas och används?

2. Får eleverna stöd i historieundervisningen generellt, och i synnerhet för att skapa samband mellan olika tidsdimensioner, genom att de får:

a) ett aktivt lärarstöd i form av tydliga beskrivningar och förklaringar?

b) diskutera och reflektera?

Frågeställning 1a–1d fokuserar på *vad* historieundervisningen innehåller, och bygger på kursplanens uppfattning om att de fyra förmågorna historisk referensram, källhantering, historieanvändning och historiska begrepp tillsammans utvecklar elevernas historiemedvetande.

Frågeställningarna 2a–2b fokuserar på *hur* historieundervisningen genomförs och knyter an till Skolinspektionens modell för undervisningsgranskning.

Fråga 2a tar fasta på om läraren är tydlig och konkret när det gäller att beskriva och förklara olika saker för eleverna, i synnerhet vad det innebär att knyta ihop olika tidsperioder genom förmågorna. Fråga 2b tar fasta på om eleverna får ge uttryck för och utbyta tankar och resonemang – enskilt eller i grupp med andra elever och läraren. Det ska framhållas att frågorna 2a och 2b även avser historieundervisningen generellt, det vill säga även i de fall eleverna *inte* får skapa tidssamband genom förmågorna.

Metod och material

I Skolinspektionens modell för granskning av undervisning ingår olika datainsamlingsmetoder: intervjuer, dokumentstudier, statistik, observationer och enkäter. De underlag som samlats in inför och under Skolinspektionens besök på skolan analyseras sedan av de inspektörer som genomfört besöket varpå dessa redovisar sina bedömningar av i vilken grad undervisningen i historia lever upp till kursplanens krav i ett beslut och i denna rapport.

Rapporten är disponerad utifrån de tre inledande ämnesspecifika förmågor som beskrivs kursplanen. Förmågan att använda adekvata begrepp i relation till de tre inledande förmågorna behandlas i respektive delavsnitt. För att eleverna ska kunna utveckla en historisk referensram och förståelse för hur historia skapas och används behöver de tillgång till ett ämnesspråk. Begreppen är verktyg som kan användas genomgående i all undervisning och bidra till fördjupad förståelse för ämnets centrala frågeställningar.

I kursplanen finns två typer av begrepp, *tidsrelaterade begrepp* som knyter an till epoker eller specifika tidsperioder och *övergripande begrepp* som fungerar som analysverktyg genom att de belyser grundläggande historiska frågeställningar som är relevanta för de tidsperioder man studerar.